

ЗАСОБИ АПЕЛЯЦІЇ В ПОЕТИЧНОМУ ДОРОВКУ В. СВДІЗІНСЬКОГО

В українському мовознавстві багато уваги приділено описові та науковій інтерпретації мовних елементів апеляції. Згадки про них є в усіх граматиках української мови, починаючи від найдавніших.

Мета нашої статті – подати комплексний лінгвістичний аналіз елементів та конструкцій апеляції, що використовуються в мові творів В. Свідзінського.

Функціональна сфера апеляції в сучасній українській мові представлена специфічними конструкціями, що мають різне комунікативне призначення. Так, у колективній монографії «Українська система найменувань адресата мовлення» зазначено, що в ході аналізу апеляційної системи сучасної української мови виявлено 18 різновидів спонукальних конструкцій, що по-різному виражають апеляцію. Звертання входить до основного змісту питальних висловлень, серед яких вирізняють 3 групи за ступенем її вияву. На периферії поля функціональної сфери апеляції перебувають випадки, коли апеляційна конструкція, переважно єдина грама, що репрезентує її на формально-граматичному рівні, входить до складу речення-представлення як вставний компонент [7, с. 243].

У творчості Володимира Свідзінського нами виявлено конструкції зі звертаннями, що належать до різновидів спонукальних речень: «Одно благаю: / «Спи, *світанку*, / В соснових дуплах! / Подрімай, / Блискуча змію нерозвита, / В таємних похоронках літа» [4, с. 204], «І скажи: «*Зірнице*, ти - сонце» [4, с. 205], «Ой *ліщино густолиста*, / Схили темну віту» [4, с. 141], та питальних конструкцій: «Де ти, *борвію, милий сину?* / Гей, засиплемо темні бори» [4, с. 191], «Ой *вогню, вогню великий*, / Де ж коріння твоє знайти? / О *вогню, вогню таємний*, / Навіщо гориш?» [4, с. 77], «*Село моє*, що сталося з тобою? / Померхло ти, зів'яло, посмутніло» [4, с. 67] Крім того, в аналізованих поезіях В. Свідзінського нами зафіксовано й численні прояви апеляції в розповідних

конструкціях: «Усе вмирає, *ладо моє*» [4, с. 238], «Ти, *місяцю-молодику*, / Дібровою блудиш по таємних джерелах / Зламки променю губиш» [4, с. 100].

Не менш важливим складником характеристики функціональної сфери апеляції є специфічний для кожної з її сфер набір граматичних форм та закономірностей їх використання [7, с. 240].

Первинними засобами для вираження предикатної частини змісту апеляції є імперативні синтетичні форми дієслова 2-ої особи однини та множини: «О зійди, зійди, *полум'я небесне*, / Освіти мені люблену долину, / Милу хату!» [4, с. 227], «Ти, *кораблику зорній*, стань, стань» [4, с. 175], «*Місяцю-косарю*, / Вийди за тумани, під бур'яном пільми» [4, с. 146], «*Ой ліщино густолиста*, / Схили темну віту» [4, с. 141], а також 1-ої особи множини: «Поєднаймо, *мила*, дружні руки / Та біжимо разом на поплави» [4, с. 38].

Для вираження предметного змісту апеляції поет використовує форми кличного відмінка: «*Водо*, хто кращий скажи: / я чи матуся моя?» [4, с. 242], «Відкіль тебе, *брате*, виглядати» [4, с. 191], «Ідіть, *мамо*, сватайте царівну» [4, с. 134], «Не спіши, *струмку*, / туди не дійдеш» [4, с. 40]. Сюди ж відносимо займенники другої особи *ти*, *ви*: «Чи ти чуєш, нечуєвітре, / Ти, що коливаєшся» [4, с. 163], «Ти, *кораблику зорній*, стань, стань» [4, с. 175].

Крім того, предметну частину змісту апеляції в мовленні автора можуть позначати також субстантивовані прикметники: «О *мила, мила!* Не томи» [4, с. 29], «Єдина, безліччю свідомостей окремих / Ти пізнаєш свою глиbokість таємничу» [4, с. 41], «А ідім же, *любий*, в темне муравище» [4, с. 117].

В. Свідзінський у поетичних звертаннях із назвами батьків використовує займенники *ти* і *ви*. Пошання множина (тобто вживання займенника «ви» до однієї особи замість граматично обґрунтованого «ти») в давнину виражала шанобливість, тому молодше покоління, звертаючись до старших людей, особливо до батьків, дідусів і бабусь, використовувала «Ви». Однак це не означало, що коли дитина при звертанні застосовувала займенник *ти*, вона не поважала своїх батьків, навпаки, на нашу думку, дитина підкреслювала, що це

близькі для неї люди, бо, як відомо, «ви» прийшло до слов'ян тільки у XVIII ст., а «ти» – рідне, слов'янське. Наприклад: «Ідіть, *мамо*, сватайте царівну» [4, с. 134], «Не буде тобі повік / Розради, *нене*» [4, с. 180], «*Батьку мій*, чи ти не мав вістей» [4, с. 124].

Доволі часто поет використовує у своїй творчості назви осіб за спорідненістю та свояцтвом, вкладаючи в них при цьому позитивні конотації, які досягаються і ласкавістю звертань, реалізованою семантично й словотвірно, й активним уживанням суфіксів суб'єктивної оцінки – здрібнілості, пестливості тощо. Превалують утворення з суфіксами -ечк-, -инк-, -інк-, -ус-, -к-: «Ей, *дитинко*, не буде діла! / Там такого вона загадала, / Що ти і довіку не вдієш» [4, с. 135], «Помалу, *батечку*, помалу грай, / Да не врази мого ти серця вкрай» [4, с. 131], «Поволі, *матінко*, поволі грай. / Да не врази мого ти серця вкрай» [4, с. 131], «Тільки знаєте що, *бабусю...*» [4, с. 135], «Мати стиха: «Ти не замерз, / *Синку мій?*» [4, с. 159], « - *Дитино моя*, убито тебе, / В отоптанім саді / Розп'ято тебе» [4, с. 190], «Візьміть, *нене*, новеньке убрання, / Та підіть у цареві палати» [4, с. 134], «Бодай же ти була пропала, *доню!*» [4, с. 131].

Із ніжністю та симпатією В. Свідзінський звертається до явищ флори й фауни, використовуючи зменшено-пестливі суфікси -очк-, -ик-, -к-: «Убито, *голубко!* Твоя одежа, / Що я ховаю, лицем тулюся, / Зотліла в мене, стемніла в мене» [4, с. 202], «*Зайчику милий*, це ти? / Ходи до мого притулку, / Тут тепло, тут гріють асфальт. / Ходи, погадаймо удвох, / Як нам вернути додому?» [4, с. 142], «*Мій котику вірний!*» [4, с. 137], «А, *голубко*, то так ти дієш? / Ну, не доки мені терпіти» [4, с. 138], «*Листочку, ярній.* / Чи ти щасливий? Нічим/, нічим я / Не більший від тебе» [4, с. 48]. У поезіях письменник використовує переносні найменування особи. Досить яскраво виявляються передусім ті, що властиві для певного етносу, усталені віками традиції використання для найменування особи адресата мовлення персоніфікованих назв певних рослин і тварин. «Людина, - за словами В. Стуса, - це не вінець природи. Людина і природа в нього (В. Свідзінського. – *І. С.*) рядопокладені, для людини тут залишено невеличкий, може, навіть применшений масштаб. Людина

Свідзінського стоїть водноряд із деревами, горами, світаннями, водами. Але – не далі цього ряду, ані на крок – попереду. Ця скромність в оцінці людської ролі в світі тільки побільшує, збагачує радість од цільного поганського світобачення, тільки гуманістичну віру в зріднення людини з природою, віру в спорідненість живих душ» [6, с. 426].

Дуже часто оцінно-характеризувальна функція у творчості поета реалізується шляхом створення найменувань адресата мовлення, які поширюються різноманітними означеннями: «*О брате мій, востаннє спом'янім / Як золотились ми*» [4, с. 45], «*- Дитино моя, убито тебе, / В отоптанім саді / Розп'ято тебе*» [4, с. 190], «*Сизий голубе вечора, / Ой же ти, сизий голубе! / Злети на гніздо своє, / На гніздо, на темне гніздище...*» [4, с. 87], «*О світе мій, землею вкритий! / Віддав би я ще й кращий дар / За той курінь, за той димок*» [4, с. 231], «*О милий звук, за що тебе люблю?*» [4, с. 121], «*О дивна мить! Мов крізь кораль намиста, / Крізь тебе нитка часу переходить, / То золота, то чорна, то безбарвна*» [4, с. 221], «*Місяцю надламний, / Зо мною будь і освяти печаль мою*» [4, с. 181], «*Коли вернуся у сади, / Де був мій день як мак-зіркач, / На дереві сонця, на корі, / Там напишу твоє ім'я, / Там, бідна первітко моя*» [4, с. 189].

Численну групу найменувань адресата мовлення складають назви явищ природи: «*Чи ти чуєш, нечуйвітре, / Ти, що коливаєшся / На вечірньому небі, На вмирущому світлі*» [4, с. 163], «*Не спіши, струмку, туди не дійдеш*» [4, с. 171], «*Добрий вечір, озеро, радістю вітаємо*» [46], «*Водо, хто кращий, скажи: я чи матуся моя?*» [4, с. 242], «*Ти, місяцю-молодику, / Дібровою блудиш по таємних джерелах*» [4, с. 59], «*Сонце, сонце! Уділи мені живущої води*» [4, с. 197], «*І скажи : «Зірнице, ти - сонце*» [4, с. 205], «*Прийми, сонце, і мою квітку*» [4, с. 206], «*- Озеро, що на твоєму дні*» [4, с. 206], «*О зійди, зійди*»

Автор використовує в мові своїх творів і повтори того ж звертання, емоційно увиразнюючи цим саме адресат мовлення: «*Тихосте, тише, по чому / Пізнати близькість твого дому?*» [4, с. 110], «*О вогню, вогню великий, / Де ж*

коріння твоє знайти?» [4, с. 77], «Перша дівчина каже: / - *Море, море! Велика дитино*» [4, с. 187]

Як свідчить проведений аналіз, вибір В. Свідзінським відповідних способів та засобів апеляції, специфіка їх виявлення в мовних конструкціях є яскравим проявом національної своєрідності українського етносу, яка формувалася й розвивалася протягом його тривалого розвитку шляхом витворення власних засобів, а також відбиває специфіку індивідуального стилю автора.

Література

1. Зелінська О. Звертання в барокових проповідях / О. Зелінська // Українська мова. – 2007. - № 1. – С. 65–73.
2. Пасічна О. Типи звертань та їх функціонування в поетичних творах Лесі Українки / О. Пасічна // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 2. – С. 502–510.
3. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови / О. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.
4. Свідзінський В. Є. Твори : у 2 т. / вид. підготувала Елеонора Соловей / В. Є. Свідзінський. – К. : Критика, 2004. – (Відкритий архів). – Т. 1. Поетичні твори. – 584 с. : іл.
5. Скаб М. Граматика апеляції в українській мові / М. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.
6. Творчість Володимира Свідзінського : зб. наук. праць. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2003. – 344 с.
7. Українська система найменувань адресата мовлення : колективна монографія. – Чернівці : Рута, 2008. – 304 с.